

El jaciment del Vilar. La troballa d'un abocador de ceràmica ibèrica al carrer de Prat de la Riba

M. Ester Fabra Salvat

Arqueòloga. Ponent de la Comissió d'Arqueologia de l'IEV
efs@tinet.org

Paraules clau: Arqueologia, Valls, jaciment, el Vilar, iber.

Resum: Durant el mes d'agost de 1986 es va obrir una rasa al carrer de Prat de la Riba de Valls per tal d'aixecar un mur de contenció entre els patis i jardins del col·legi Eugeni d'Ors i el carrer adjacent, que connecta el passeig de l'Estació amb el pavelló esportiu Joana Ballart.

El vallenc Domènec Solé Folch, vinculat a la Comissió d'Arqueologia, va recollir les restes ceràmiques que va localitzar i va elaborar un mapa de la situació de les estructures i nivells apareguts. Tota aquesta informació, juntament amb els materials, els va donar al Museu de Valls.

L'any 1989 es va presentar un estudi preliminar d'algunes peces de vernís negre identificades, però no es van revisat tots els materials apareguts atesa la manca de mètode arqueològic en la seva recollida, com a conseqüència de les presses i la improvisació.

Amb aquest treball completem aquell estudi.

Abstract: In August 1986, a trench was dug at Valls' Prat de la Riba street in order to build a retaining wall between the gardens and the playgrounds of Eugeni d'Ors school and the adjacent street, which connects *passeig de l'Estació* with Joana Ballart's sports centre.

A map of the location of the different structures and levels found was made by Domènec Solé Folch. Valls-born Mr. Solé, closely connected to

the Archaeology Commission, could collect an array of ceramic remains for the elaboration of the map. All of the information, together with the materials found, was donated to Valls museum.

In 1989, a preliminary study on some identified pieces of black enamel was presented. However, due to the lack of archaeological methodology - motivated by haste and improvisation, some of the materials found could not be revised.

The current project is aimed to complete the original study.

Durant el mes d'agost de 1986 es va obrir una rasa al carrer de Prat de la Riba de Valls amb la finalitat d'aixecar un mur de contenció entre els patis i jardins del col·legi Eugeni d'Ors i el carrer adjacent, que connecta el passeig de l'Estació amb el pavelló esportiu Joana Ballart.

L'obertura de la citada rasa es va portar a terme sense cap control arqueològic. Van aparèixer restes d'un mur de pedra d'un metre de gruix al costat d'un nivell d'enderrocs i cendres de sis metres de llargada i, finalment, un tester o abocament de cinc metres de llargada amb abundants materials ceràmics situat a la part baixa del carrer, molt a prop ja del pavelló Joana Ballart.

El vallenc Domènec Solé Folch, vinculat a la Comissió d'Arqueologia, va poder recollir algunes restes ceràmiques i va elaborar un mapa de la situació de les estructures i nivells apareguts. Tota aquesta informació, juntament amb els materials, els va donar al Museu de Valls.

L'any 1989 es va presentar un estudi preliminar d'algunes peces de vernís negre identificades (FABRA i altres, 1989) però no es van revisar tots els materials apareguts a causa de la manca de mètode arqueològic en la seva recollida, fruit de les presses i la improvisació per tal de salvar el que bonament es pogués en una actuació que hauria d'haver estat autoritzada i controlada arqueològicament, atès el precedent proper de les excavacions dutes a terme l'any 1983.

Estudi tipològic dels materials de l'abocador

CERÀMICA COMUNA OXIDADA

Àmfora ibèrica: Trobem la següent varietat de vores i pivots que hem classificat segons la tipologia establerta per a l'àrea del Penedès (BRUGUERA, 1994: 77-88). Tipus B.e.5: vora de secció rectangular, la part externa de la qual presenta una sèrie de motlures. Pasta roig-ataronjada amb vacuoles. La superfície exterior presenta escrostonaments (núm. inv. 3240). Cronologia: segle III-final segle II aC. Dos fragments de vora tipus B.d.I (núm. inv. 3241), amb vora de secció semicircular amb diàmetres que van dels 11 als 20 cm; segle IV-II aC.

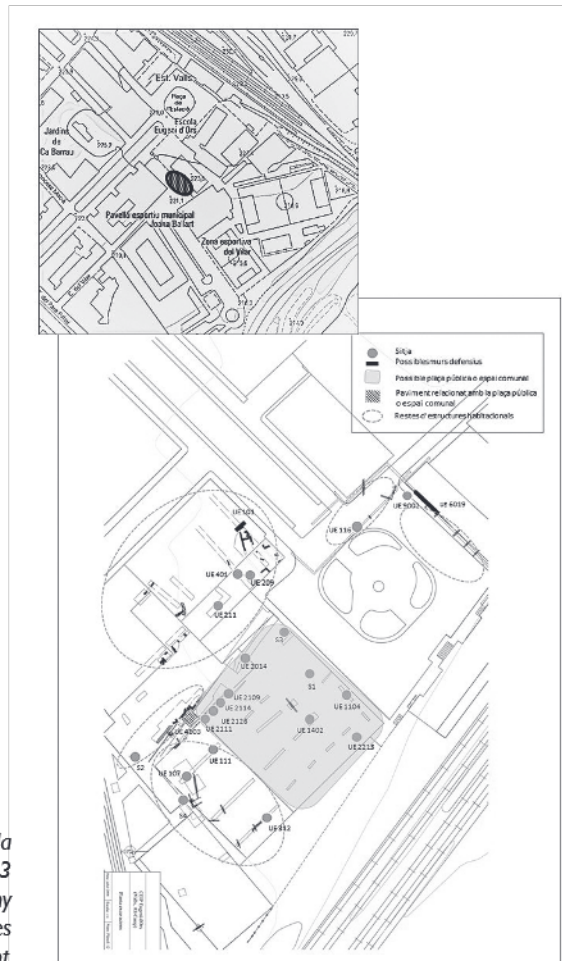
Dos pivots de forma arrodonida, tipologia IA (núm. inv. 3233), que correspon a fons arrodonits força tancats i allargats; segon quart del segle IV-final del segle III aC. Un pivot apuntat corresponent a la forma 2B.I. Fons apuntat que es va tancant

i, arribat a un punt, s'obre lleugerament per acabar de tancar-se. En el cas de la forma 2B.I, la forma final del fons és arrodonida. Cronologia: mitjans segle IV-III aC.

Pivot i part inferior d'una àmfora ibèrica de procedència valenciana caracteritzat per un pivot apuntat (núm. inv. 3219). Tipus I-8 de la tipologia Ribera (RIBERA, 1982: 107), amb una producció centralitzada a la zona de Sagunt i contorns. Argila de color carabassa fort, dura i depurada. Presenta un forat postcocció a la part inferior del cos, amb una cronologia del segle III-I aC. Se n'han trobat paral·lels a Castellet de Banyoles (ASENSIO i altres, 1996: 169-170) i a la ciutadella ibèrica de Calafell, en aquest cas datables a finals del segle III aC o principis del II aC.

Lebes: Una vora, forma A.II.6.2 (MATA i BONET, 1992), núm. inv. 3234. Contenidor obert i de profunditat mitjana. Perfil de tendència globular i, preferentment, coll de cigne, encara que també hi poden aparèixer colls girats. Peça realitzada per trastejar

Figura 1: Planta de l'àrea excavada del jaciment del Vilar des de l'any 1983 i situació de l'abocador aparegut l'any 1986, que se situa fora de les àrees excavades fins al moment.

líquids. No presenta decoració. Diàmetre de la vora: 28 cm. La seva cronologia no sobrepassa el tercer quart del segle II aC.

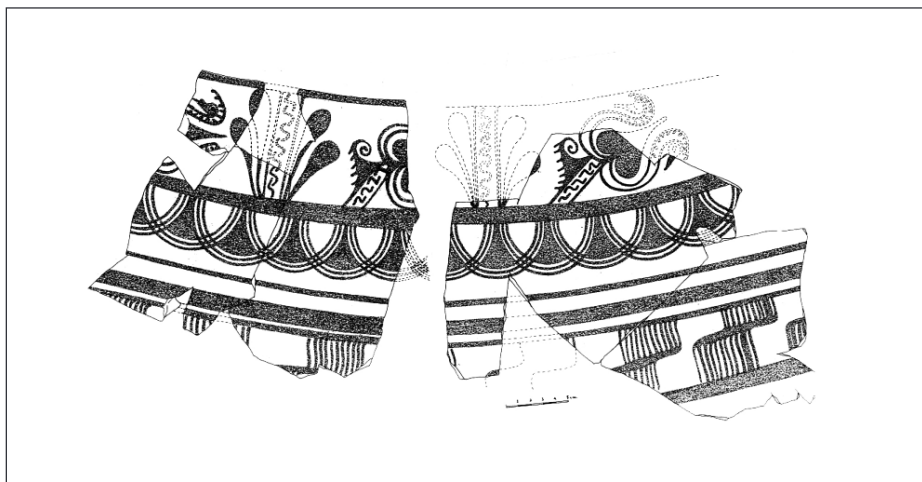
Gran contenidor: Dos fragments de cos d'un contenidor d'emmagatzematge (núm. inv. 1427). Presenta una decoració pintada dividida en tres frisos decoratius amb motius vegetals i fitomòrfics.

En el fris superior es representen fulles d'arítjol amb circells acompanyades de poncelles i una herbàcia de quatre fulles espatulades que sorgeixen d'un mateix punt o origen. Aquesta presenta una branca central amb petites essos verticals o fluorescències (motiu 292 de la tipologia Conde). El fris d'entremig presenta semicercles concèntrics secants amb els interespais triangulars pintats. Separat per tres bandes de diferent gruix, apareix el fris inferior, format per grups de línies ondulades paral·leles de desenvolupament central. Trobem exemples d'aquest esquema decoratiu a Margalef (JUNYENT, 1972: 111, fig. 13, i 117, fig. 17) i al Tossal de les Tenalles (Sidamunt), amb unes datacions de la segona meitat del segle III aC.

Pithos de doble vora: Fragment d'espalla, forma A.II.1.1, núm. inv. 1628, presenta una decoració d'esses encadenades tot formant un fris a sota del ressalt de la segona vora. Pasta ataronjada i depurada amb desgreixant càlcic.

Gerres amb broc inferior: Hem identificat dos brocs (núm. inv. 3238). Fou un objecte usual a tots els poblats ibèrics entre el segle III i la primera meitat del II aC.

Olla: Fragment de nansa i part de cos (núm. inv. 3239). Ceràmica oxidada ataronjada, dura i depurada. Presenta una nansa horitzontal sobreelevada; segle III aC.

Decoració pintada d'un gran contenidor dividida en tres frisos decoratius amb motius geomètrics i fitomòrfics (núm. inv. 1427).

Kalathoi: Fragment de vora i cos d'un *kalathos* amb fi engalba (núm. inv. 1633), tipus BI (CONDE, 1990). Presenta una decoració fragmentària fitomòrfica amb fulla d'arítjol amb bràctees ratllades i, com a motiu secundari, diversos seguits d'esses. La paret interior de la vora presenta dues sèries afrontades de dents de serra. Dimensió interior: 27 cm; dimensió exterior: 33 cm.

Fragment de cos que presenta una decoració dividida en dues seccions (núm. inv. 1630). A la secció superior només podem intuir que aquesta devia estar metopada, atès que només es conserva la decoració de la divisió de la mètopa formada per roleus emmarcats per fines bandes (motiu 44 de la tipologia Conde). Per sota, apareixen tres bandes de diferent gruix que donen pas a una decoració de semicercles concèntrics.

Fragment de cos amb decoració fitomòrfica fragmentària (núm. inv. 1639). Fulla d'arítjol amb bràctees i cercells. L'escena es troba metopada amb una banda vertical de seguits d'esses fines emmarcades per bandes de les quals surten triangles verticals emmarcats també per encadenats d'esses també emmarcades.

Fragment de cos i part de la base amb decoració d'esses encadenades emmarcades per dues bandes inferiors de diferent mida (núm. inv. 1647). Al damunt del motiu d'esses apareix una banda de semicercles tangents amb els interespais pintats.

Núm. inv. 1657: Fragment de cos amb decoració de semicercles concèntrics tangents amb seguits de petits cercles concèntrics tangents (motiu 86 de la tipologia Conde).

Núm. inv. 1659: Vora d'ala plana corresponent a tipus BI (CONDE, 1990). Presenta una decoració composta dividida en dues parts mitjançant una banda horitzontal a la paret interior de la vora, formada pel motiu de dents de llop a la cara externa del llavi, mentre que a la cara interior trobem rectangles individuals equidistants, quatre dels quals conservats (decoració 18 de la tipologia Conde).

A la paret del cos trobem bandes de diferent gruix i l'inici d'un motiu indeterminat que podria tractar-se d'una fulla d'arítjol. Diàmetre interior de la vora: 27 cm. Trobem un paral·lel semblant al núm. inv. 1454.

Fragment de vora i coll de dues gerres (núm. inv. 1658 i 1651). Vora de coll de cigne i coll carenat. Presenta una decoració interna de banda. Diàmetre de la vora: entre 16 i 19 cm.

Plat hemisfèric: núm. inv. 1627, vora d'ala plana d'un hemisfèric (tipus III.8.1.1 MATA-BONET). Decoració de seguit d'esses encadenades a la paret interior de la vora (possible motiu 51 de la tipologia Conde). Diàmetre exterior: 28 cm.

Imitacions: Fragment de cos i base d'una forma caliciforme (núm. inv. 1654). Presenta una decoració de seguits horitzontals de línies verticals a la inflexió del coll amb el cos, que semblen imitar, de forma simple i abstracta, el relleu d'un costellam (tipus III.4.1.2 MATA-BONET). Diàmetre del peu: 4 cm. Trobem paral·lels al jaciment de Molí d'Espígol (CURA, 2006: 329, lám. 158.3).

Núm. inv. 1627

Núm. inv. 1657

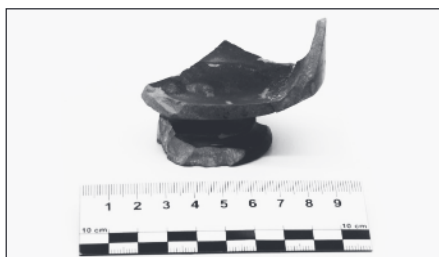
Núm. inv. 1659

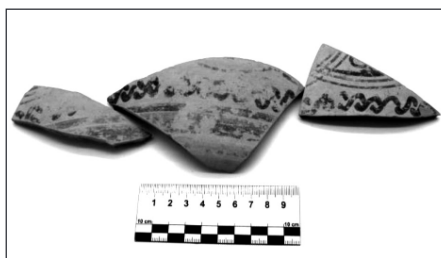
Núm. inv. 2339

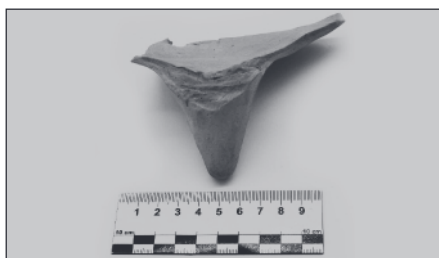
Núm. inv. 1633

Núm. inv. 3235

Núm. inv. 1647

Núm. inv. 3219

Fragment de vora d'una possible gerreta bicònica amb una vora simple exvasada (núm. inv. 1667). Presenta una decoració al llavi interior del vas formada per petits traços simples mentre que al cos sembla aparèixer un motiu palmetiforme. Diàmetre de la vora: 12 cm. Cronologia dels dos fragments: finals del segle III aC i inicis del II aC.

Tapadora: Forma A.V.I.2 (núm. inv. 1339) amb pom concavat de tendència hemisfèrica i decoració lineal de bandes concèntriques de diferent doblada. Diàmetre: 23 cm.

CERÀMICA GROLLERA

Les troballes de ceràmica de cuina van aparèixer molt fragmentades i van aportar poques formes significatives:

Dues vores d'olla exvasada amb perfil en essa amb les parets allisades (núm. inv. 1671, 1670 i 1669), amb un diàmetre de vora de 17, 18 i 28 cm, respectivament, i una altra amb vora bisellada que pertanyia a un bol de perfil hemiesfèric (núm. inv. 1666), amb les parets també allisades i un diàmetre de vora de 20 cm.

Dues bases planes d'una olla gran (segurament de perfil en essa) amb un acabat intern també allisat (núm. inv. 1662 i 1664). Presenta un desgreixant de quars i calcari. Diàmetre de la base: 14 i 19 cm, respectivament.

Fragment d'una nansa de secció quadrangular d'una gerreta (núm. inv. 1663). Pasta grollera amb abundant desgreixant de quars i pedretes.

Dels fragments informes destaquem els que presenten decoració, ja sigui de mugrons simples (núm. inv. 1660), cordons horitzontals amb impressions (núm. inv. 1661) o incisions obliqües i pentinats (núm. inv. 1668).

CERÀMICA DE VERNÍS NEGRE

Una primera aproximació als materials de vernís negre apareguts a l'abocador ja van ser estudiats i publicats l'any 1989 (FABRA i altres, 1989). En aquest primer treball es van documentar algunes peces dels tallers de Roses (Nikia-Ion i grup 3+1) però amb una clara preponderància de campaniana A. Els nous materials apareguts segueixen, majoritàriament, la cronologia ja establerta l'any 1989.

Fragment de vora de plat de peix, Lamboglia 23 (núm. inv. 3237). Argila dura, ben depurada, de color ataronjat. Vernís lluent amb un color negre espès i sòlid. L'interior està decorat amb un solc concèntric que rodeja la vora interior del plat. Creiem que aquesta peça pot ser de procedència àtica. Datació del segle IV aC.

Produccions de Roses

Tres fragments de vora i part del cos d'un bol amb vora reentrant Lamboglia 25b, procedent del taller de les tres palmetes radials (núm. inv. 3216). Presenta una decoració de falses costelles primes i curtes que ocupen el terç superior de la paret

del vas, limitades per dues línies incises horitzontals a cada extrem. Pasta ataronjada. Diàmetre de la vora: 13 cm. Cronologia de mitjans i segon quart del segle III aC.

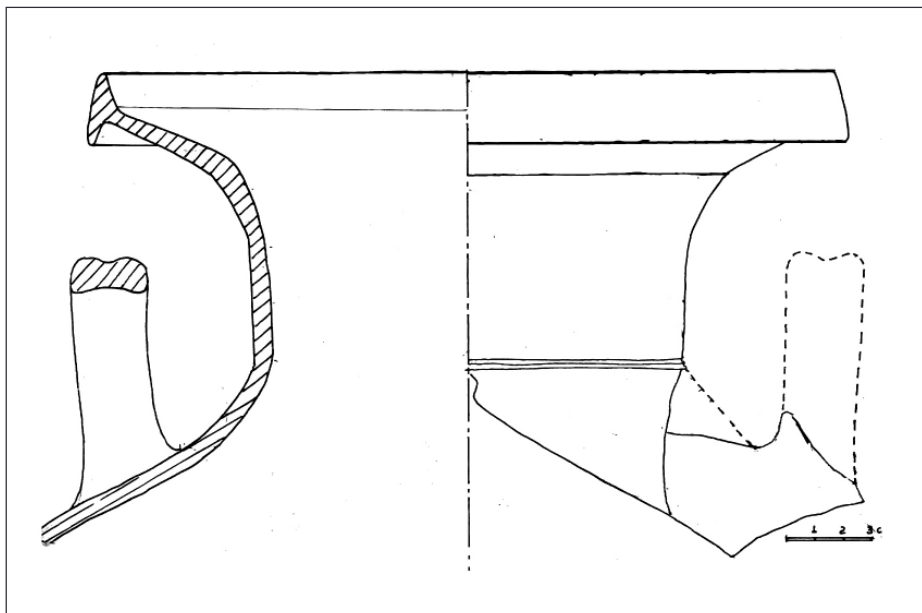
Fragment de plat de peix, forma Lamboglia 23, procedent del taller de les tres palmetes radials (núm. inv. I 378). Argila un xic rugosa, depurada en color ataronjada. Vernís negre, espès amb reflexos blavosos.

Campaniana A

Peu de copa carenada amb nanses verticals, Lamboglia 49B de la variant A antiga (núm. inv. 3235). Peu alt cònic amb motllura. Pasta marronosa amb vernís negre sòlid que presenta irisacions blavoses al peu exterior de la copa. Marques externes de ditades. Diàmetre del peu: 5 cm. Cronologia de finals del segle III i primera meitat del II aC. Paral·lelismes amb el núm. inv. I 610.

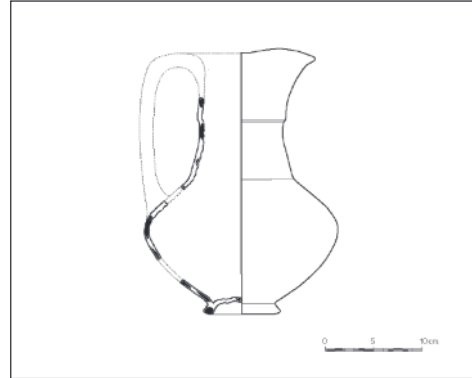
Fragment de vora i part del cos d'una copa/bol, Lamboglia 26 (núm. inv. 3220). Copa de parets divergents i vora suaument reentrant amb perfil globular obert. Pasta roig-marronosa amb vacuoles i tacte rugós. Vernís negre de qualitat amb irisacions tornassolades. Restes de decoració a rodeta. Cronologia entre el 280 i 220 aC.

Dos fragments d'una vora de bol forma Lamboglia 27ab (núm. inv. I 370). Pasta vermellosa, depurada i un xic granulosa. El vernís és negre, opac i bastant picat en la seva cara externa. Fragment de vora de bol forma Lamboglia 27b (núm. inv. I 374). La vora és entrant i fa una inflexió acusada. Argila compacta, depurada en color ata-

Gerra de nanses horitzontals i boca envasada (tipus AE-20/II-23). Ceràmica comuna punicoebussitana (núm. inv. 3236).

Figura 2: Oenochoe
en roig ilergeta.

ronjat. Pigment negre, espès, brillant amb reflexos blavosos a l'interior. La cronologia d'ambdues peces és del segle III i principis del II aC.

ÀMFORES D'IMPORTACIÓ

Vora d'àmfora punicoebussitana forma PE16 o T.8.I.31 (tipologies Ramon). El coll és cònic i els llavis de secció arrodonida (núm. inv. 3236). Pasta homogènia de color beix clar. Diàmetre interior de la vora: 9 cm. Diàmetre exterior de la vora: 12 cm. Cronologia: 240/220-190 aC.

Ceràmica comuna punicoebussitana

Gran gerra de nanses horitzontals i boca marcadament exvasada, de la qual només es conserva el cos superior (núm. inv. 1428). Boca molt ampla, presenta una cara externa més o menys ampla i vertical. El coll és robust, ample i cilíndric. L'espatlla és molt arrodonida. Sobre aquesta hi apareixen dues nanses semicirculars horitzontals. La secció és rodona. Tipus AE- 20/II-23 (RAMON, 1991: 250-252; 267). Restes de decoració monocroma vermellova. La peça sencera hauria de tenir una mida al voltant dels 40 cm d'alçada. Aquesta peça també se sol anomenar hidra amb nanses de desenvolupament horitzontal. S'ha datat de la primera meitat del segle IV aC.

ALTRES

Roig ilerget. Entre les produccions de ceràmica ibèrica tornejada es van poder identificar vint fragments pertanyents a un oenochoe (núm. inv. 1389). Se'n conserva la base, part de la vora i carenes. Es tracta d'una gerra destinada a servir líquids i és la forma més comuna de la tipologia d'aquest tipus de ceràmica de luxe. Es caracteritza pel seu excel·lent vernís de color roig-vermellova lluent i vitrificat. La seva cronologia se situa a les acaballes del segle III aC i primeries del II aC. La seva fabricació, àrea de comercialització i cronologia la converteixen en un element definidor de la cultura material ilergeta. Trobem un paral·lel proper d'oenochoe al Pla de Santa Bàrbara (Montblanc), que va aparèixer acompanyada de materials de vernís negre del Taller de Roses, àmfora grecoitàlica, púnica i de la costa amb una cronologia idèntica a la trobada al Vilar (JUNYENT, 2008: 213).

Conclusions

La zona on s'assenten les estructures arqueològiques aparegudes l'any 1986 no va ser delimitades i excavades fins a l'any 2007. El projecte de construcció del nou CEIP Eugeni d'Ors va obligar a realitzar una sèrie d'intervencions que es van allargar fins al 2008, amb l'excavació en extensió de la zona afectada per la construcció del nou edifici educatiu. Aquests treballs no es van arribar a finalitzar, atesa la gran quantitat d'estructures que es van documentar, les quals feien inviable la nova construcció tal com estava plantejada. Així mateix, també es realitzaren rases de delimitació a la zona on el projecte preveia la construcció d'unes noves pistes esportives que també resultaren positives en restes arqueològiques (VILALTA, 2008).

Les estructures arqueològiques aparegudes al solar es trobaren majoritàriament a la zona NE i, en relació a l'altura amb les localitzades l'any 1986, no hi ha cap mena d'interrelació, ja que aquestes es situen a l'est del mateix solar. Amb tot, són una evidència de l'antic tossal o elevació on se situava el jaciment, ja que apareixen pendent avall del carrer i a una alçada d'1,50 m del seu actual paviment.

La recollida dels materials es va realitzar a correccuita i és evident que es van produir importants pèrdues d'informació i de restes ceràmiques que han impedit la seva reconstrucció i restauració, ja que no es van poder recollir tots els fragments, se'n van llançar i altres van quedar in situ tapats pel nou mur de contenció. Per tot plegat, els percentatges tipològics apareguts són orientatius i ens ofereixen una predomini de l'àmfora ibèrica amb un 71,6% dels fragments (NF) apareguts, encara que considerem secundari aquest percentatge, atesa l'entitat d'aquestes peces. Si ens atenem al nombre tipològic de vores d'aquest tipus que hem pogut distingir (NTI), hem recuperat un nombre fiable de nou àmfores ibèriques. Els segueix la comuna ibèrica (20,29%), però amb un nombre màxim d'individus (NMI) molt elevat, amb 52 peces, i, en tercer lloc, la ceràmica de vernís negre (5,58%), amb un NMI de 20 peces.

Els materials apareguts segueixen, a grans trets, les cronologies ja establertes pel jaciment, però se n'amplia el ventall, tant decoratiu com tipològic. Destaquem l'aparició de noves formes de ceràmica comuna punico-cartaginesa que fins fa pocs anys es reduïa a morters Lancel 131 i a cassoles motllurades o *lopas* datades des de finals del segle III aC fins al 146 aC (VILALTA, 2008: 214-215). Nous estudis ceràmics han identificat noves formes com la gerra punicoeubussitana, tipus EB 76, apareguda a la sitja 2109 durant les excavacions de 2006 de la mateixa cronologia que els materials anteriors (FABRA, 2016: 13), mentre que la gran gerra, Tipus AE-20/II-23, endarrereix la seva datació a la primera meitat del segle IV aC.

Quant a la ceràmica ibèrica, és molt interessant la troballa d'un pivot i part inferior d'una àmfora ibèrica de procedència valenciana, tipus caracteritzat per un pivot apuntat, tipus I-8, producte de transaccions comercials d'àmbit regional amb la zona lleuantina. De fet, aquests intercanvis ja els vam detectar amb l'aparició de

vasos de tocador, forma D4, importats de la zona SE (Múrcia o Albacete) i d'influència fenícia (FABRA i VILALTA, 2016: 156).

De la ceràmica roig ilerget malauradament només hem pogut identificar aquesta única forma però no és un tipus nou al jaciment, atès que residualment ja han aparegut altres fragments informes.

Finalment, dins de l'apartat decoratiu, hem localitzat un motiu fitomorfol nou: l'herbàcia de quatre fulles que es repeteix en el gran contenidor, amb paral·lelismes iguals a peces aparegudes també a la zona ilergeta.

Bibliografia

- ASENSIO, D.; CELA, X.; FERRER, C. (1996): "Els materials ceràmics del poblat ibèric del Castellet de Banyoles (Tivissa), col·lecció Salvador Vilaseca de Reus", a *Pyrenae*, 27: 163-191.
- BRUGUERA, R. (1994): "Tipologia-cronologia de les àmfores ibèriques de l'àrea del Penedès", a *Miscel·lània Penedesenca*, XX: 77-88.
- CONDE, M. J. (1990): *La producció ceràmica en el món ibèric: el kalathos, anàlisi i classificació*. Universitat de Barcelona. Tesi doctoral inèdita.
- CURA, M. (2006): *El jaciment del Molí d'Espígol (Tornabous-Urgell). Excavacions Arqueològiques 1987-1992*. Monografies 7. Museu Arqueològic de Catalunya, Barcelona.
- FABRA, M. E.; BURGUETE, S.; SOLÉ, D. (1989): "El jaciment ibèric del Vilar. Conjunt de ceràmiques de vernís negre aparegudes l'any 1986", a *XXX Assemblea Interomarcad d'Estudiosos de Catalunya*, IEV:173-184.
- FABRA, M. E. (2016): "Les sitges aparegudes al jaciment del Vilar durant les excavacions de 2006", a *Quaderns de Vilaniu*, 69: 7-24.
- FABRA, M. E. i VILALTA, E. (2016): "Els materials arqueològics de la sitja 4 del jaciment ibèric del Vilar (Valls, Alt Camp) dipositats al Museu de Valls", a *Revista d'Arqueologia de Ponent*, 26: 147-177.

- JUNYENT, E. (1972): “Los materiales del poblado ibérico de Margalef, en Torregrossa (Lérida)”, a *Pyrenae*, 8: 89-132.
- JUNYENT, E. (2008): “El poblat ibèric del Vilar: el vernís roig ilerget”, a *Valls i la seva història: Prehistòria i Història Antiga*, vol. II. IEV. Valls: 212-214.
- MATA, C., BONET, H. (1992): “La cerámica ibérica: ensayo de tipología”, a *Estudios de Arqueología ibérica y romana. Homenaje a E. Pla Ballester*. Servicio de Investigación Prehistórica, Serie de trabajos varios, 89. València: 117-173.
- RAMON, J. (1991): “Barrio industrial de la Ciudad púnica de Ibiza: el taller AE-20”, a *Cuadernos de Prehistoria y Arqueología Castellonenses*, 15: 247-286.
- RAMON, J. (1991): *Las ánforas púnicas de Ibiza*. Treballs del Museu Arqueològic d'Eivissa i Formentera, 25. Eivissa.
- RAMON, J. (1995): *Las ánforas fenicio-púnicas del Mediterráneo Central y Occidental*. Col·l. Instrumenta, 2 UB. Consell Insular d'Eivissa i Formentera.
- RIBERA, A. (1982): *Las ánforas prerromanas valencianas*. Servicio de Investigación prehistórica, Serie de trabajos varios, 73. València.
- VILALTA, E. (2008): “El poblat ibèric del Vilar: Les ceràmiques d'importació comunes i àmfores”, a *Valls i la seva història: Prehistòria i Història Antiga*, vol. II. IEV. Valls: 214-218.
- VILALTA, E. i PALLEJÀ, R. (2008): *Memòria dels treballs arqueològics a la plaça de l'Estació n° 2 – CEIP Eugeni d'Ors de Valls (Alt Camp- Tarragona)*. Àrea SCP, Arqueologia i Serveis al Patrimoni. Memòria inèdita.